نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
سال سوم، شماره اول، بهار ۹۸، صفحات ۹۸ تا ۱۰۲

تحقق مرجعیت علمی رویکردی کلیدی برای خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی

نویسنده:
محمدمهدی طاهری[۱]

چکیده

زمینه و هدف: کشور ایران به حرکتی همه جانبه برای رسیدن به هدف انقلاب اسلامی که همانا تشکیل تمدن نوین اسلامی است نیاز دارد. در این مقاله تلاش شده است تا با بهره جستن از بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مراحل و چگونگی دستیابی به این هدف تبیین شود. مرجعیت علمی به عنوان رویکردی کلیدی و ابزاری قدرتمند در پرتو قرآن و عترت اسلامی می‌تواند به خودسازی وجامعه پردازی منجر شود که این مهم نهایتاً به تمدن‌سازی ختم خواهد شد. در این مقاله تعاملی به صورت بنیادین مورد بحث قرار می‌گیرد که بتواند دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه را در چارچوبی ساختارمند برای رسیدن به هدف مرجعیت علمی قرار دهد.

روش کار: با روش مرور کتابخانه‌ای و ثبت تجربیات افراد خبره و استفاده از منابع علمی موجود مطالب جمع‌آوری شده است.

یافته‌ها: چرخه ساختار وجودی انسان به بررسی ادراکات (شامل حس، خیال، وهم و عقل) و عمل انسان می پردازد. علم به‌دست آمده می‌تواند انسان را به سمت رشد و یا غی(سقوط) سوق دهد. تفکر ابزار اصلی پژوهش‌ها، کشفیات، اختراعات و .. است که اگر در پرتو ایمان قرار گیرد و برپایه فهوای دین مبین اسلام و اصول فطرت‌مان باشد، آن‌وقت علم و دانش محصول شده به سمت رشد خواهد بود و این علم که نتیجه خودسازی عالمان بوده است به عمل‌هایی برپایه ساختار وجودی انسان تبدیل خواهد شد که جامعه‌پرداز است و در شکل‌گیری تمدن اسلامی حایز اهمیت خواهد بود.

نتیجه‌گیری: مرجعیت علمی به‌عنوان رویکرد و ابزاری مهم در پیشبرد اهداف عالیه مشخص شده در بیانیه گام دوم محسوب می‌شود. این مهم می‌تواند به خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی کمک بزرگی کند. اندیشکده‌های قرآنی و دینی و مراکز علمی و پژوهشی کشور با همکاری و تعاملی تنگاتنگ بر پایه ساختار وجودی انسان می‌توانند عالمانی تربیت کنند که به تحقق مرجعیت علمی رشدآور کمک کنند.

کلید واژه‌ها: اسلام، تکامل اجتماعی، تمدن اسلامی، خودسازی، رشد انسان

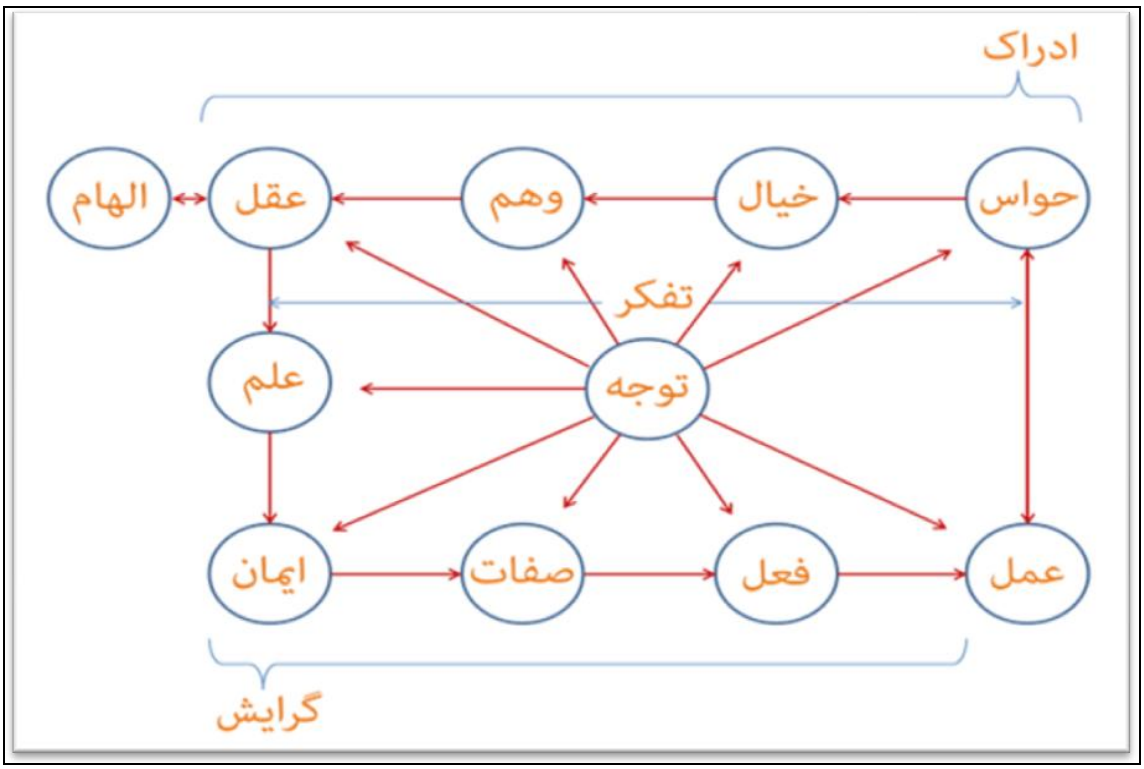
مقدمه

انقلاب کبیر اسلامی ایران در حالی پا به چله دوم خود می‌نهد که کشور عزیزمان ایران به اذعان آمارهای منتشر شده ارگان‌ها و سازمان‌های تغذیه شده توسط مستکبران جهان، در عرصه‌های علمی و پژوهشی دارای پیشرفت‌های قابل‌توجهی نسبت به دوران ستم‌شاهی و حتی کشورهای پیشرفته جهان بوده است. اگرچه این پیشرفت‌ها در عرصه‌های علوم انسانی، مهندسی و پزشکی قابل‌توجه است اما نیاز به حرکتی سریع‌تر برای رسیدن به تمدن اسلامی مورد نظر امامین انقلاب اسلامی بیش از پیش احساس می‌شود. حال که از نقطه عطف انقلاب اسلامی عبور کردیم، باید در برداشتن گام دوم انقلاب اسلامی عزم خودمان را جزم کنیم و تلاش کنیم تا میوه این درخت آبیاری شده، توسط خون شهدای عظیم‌الشان انقلاب اسلامی را بچینیم و به دنیا و خصوصاً مستکبران عالم اثبات کنیم که جملات نورانی و گوهربار امام عزیزمان در شروع این حرکت به تأویل خود نزدیک می‌شود. امام (ره) فرمودند **"باید این نهضت – نهضت مستضعف در مقابل مستکبر – در تمام عالم گسترده شود. ایران، مبدأ و نقطه اول و الگو برای همه ملت‌های مستضعف باشد. ملت‌های مستضعف ببینند که ایران با دست خالی و با قدرت ایمان و با وحدت کلمه تمسک به اسلام، در مقابل قدرت‌های بزرگ ایستاد و قدرت‌های بزرگ را شکست داد"** (۱) در آیه‌ای از آیات نورانی قرآن‌کریم نیز این مطلب به نحوی مورد اشاره قرار گرفته است و خداوند متعال وعده داده است که ما منت بر مستضعفان می‌گذاریم که آن‌ها امام بشوند در دنیا، و وارث باشند. (سوره قصص، آیه ۵)

بیانیه گام دوم انقلاب که چندی پیش توسط امام خامنه‌ای ابلاغ شد نقشه راهی است برای تحقق آرمان بزرگ انقلاب که همانا ایجاد تمدن

۱. پسا دکتری دانشگاه علوم پزشکی ایران

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-07]



شکل ۱ ـ **چرخه ساختار وجودی انسان**

نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت امـام زمـان ارواحنـا فداه است. در این بیانیه مطالب و عناوین بسـیاری وجـود دارد کـه فصـل جدید انقلاب اسلامی را برای خودسازی، جامعـه‌پـردازی و تمـدن‌سـازی رهنمون می‌کند. یکی از این عنوان‌ها که در دهه گذشته نیز با تأکید بسیار از زبان رهبرمان شنیده شده است بحث پیشرفت علمی کشورمان به‌عنوان مسأله‌ای کلیدی برای توسعه و تمدن‌سازی اسـت. مطلبـی کـه در قالـب توصیه با عنوان علم و پژوهش در این بیانیه از آن یاد شده است. رهبرمان از دانش به‌عنوان ابزار و وسیله‌ای یاد کرده‌اند که برای یک کشـور عـزت و قدرت می‌آورد. ایشان همچنین می‌فرمایند **"روی دیگر دانایی، توانایی است"** (۲) و در جایی دیگر می‌فرماینـد **"ما به سوءاستفاده از دانـش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم، اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیـم"** (۲) لـذا از نظر نویسنده بار دیگر علاوه بر سخنرانی‌های پیشین ایشان مبنی بر تبدیل شدن به مرجعیت علمی، اتمام حجت دیگری با ملت ایران و به‌ویژه جوانان این مرز و بوم شده است.

قبل از پرداختن به فرمان جهاد علمی رهبرمان، که منـتج بـه مسـأله مرجعیت علمی می‌شود لازم است ببینیم چگونه علـم، دانـش و پـژوهش می‌تواند یک کشور و ملت را به "خودسازی" و سپس "تمدن‌سازی" سوق دهد؟ چگونه جهت این حرکت می‌تواند در راستای رشد و تعالی یک ملت باشد و منتج به "تمدن نوین اسلامی" شود؟ و چگونه در آن‌سوی مرزهای مقدس کشورمان این حرکت منجر به تمدن ابتذال و طاغوت شده است؟

در ادامه تلاش خواهم کرد تا جواب این سؤالات را به کمک یـک واقعیـت برداشت شده از قرآن و یـک مثـال عینـی و خـاص از کشـور عزیزمـان ایـران توضیح دهم و سپس به چگونگی محقق شدن این فرمان جهاد بپردازم.

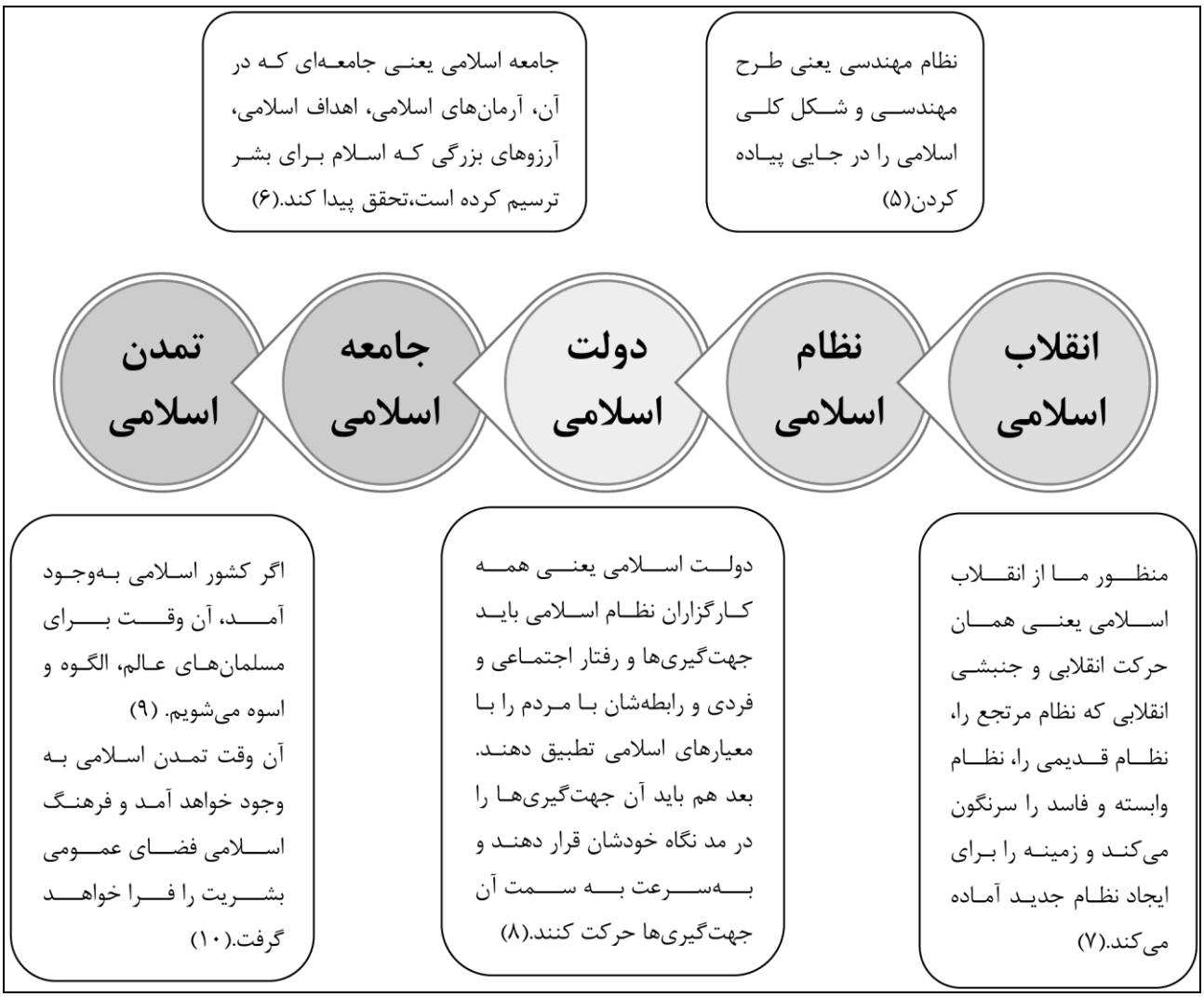
روش مطالعه

روش مطالعه کتابخانه‌ای و جمع آوری اطلاعـات از منـابع معتبـر بـوده است. از اطلاعات موجود در منابع معتبر کتابخانه‌ای در کد واژه های مطالعه، درج تجارب شخصی، بیانیه گام دوم، سخنرانی های امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای برای تنظیم این مقاله استفاده شد.

یافته‌ها

چرخه‌ای در عالم وجود دارد که محققـان قـرآن آن را چرخـه سـاختار وجودی انسان نامیده‌اند. در اینجا به‌طور مختصر ارتباط این چرخه بـا بحـث این مقاله را بیان می‌کنم. انسان از منظر قرآن برای انجام یک"عمل" نیاز به طی کردن مراحلی دارد که "تفکر" در پرتو "ایمـان" از آن جملـه‌انـد. طـی کردن این مراحل با رعایت شـرایطی مـی‌توانـد انسـان را بـه "علـم" در آن موضوع و سپس انجام "عمل" ختم کند. این چرخه که با ادراک انسان آغـاز می‌شود و به عمل او ختم می‌شود چرخه‌ای اسـت کـه انسـان را بـه سـمت "رشد" و یا "غی(سقوط)" سوق می‌دهد. به‌طورکلی مرحله ادراک انسـان از قسمت‌هایی تشکیل شده اسـت کـه شـامل "حـس"، "خیـال"، "وهـم" و "عقل" است که در کل به آن "تفکر" مـی‌گوینـد و سـپس ایـن تفکـر کـه

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-07]



شکل ۲ ـ **فرایند پنج مرحله‌ای متصور در منظومه فکری امامین انقلاب اسلامی**

زاییده عقل است به "علم" منتج می‌شود. در شکل ۱ تلاش شده است تا این چرخه به‌طور خلاصه به تصویر کشیده شود. (۳)

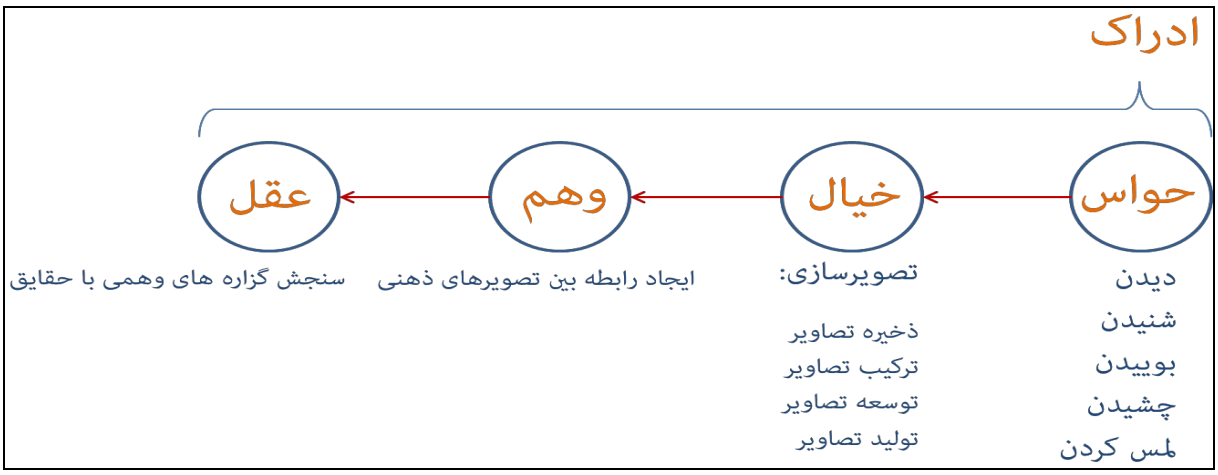
این چرخه می‌تواند به سمت نور و یا به سمت ظلمت حرکت کند که آورده‌اش رشد و یا سقوط می‌شود. این یک واقعیت خِلقتی انسان است که باید در این مسیر از آن بهره بجوییم تا بتوانیم به هدف عالی خود برسیم. بگذارید تا مثالی از حرکتی بزنم که سمت و سویش رشد بوده است و علی‌رغم مخالفت‌های صاحبنظران و علمای غربی در علوم سیاسی و مملکت‌داری به خواست خدا و بر پایه قوانین الهی مسیر خود را با موفقیت طی کرده و خواهد کرد. وقتی امام (ره) حرکت خود را در راستای انقلاب اسلامی ایران شروع کردند، سیاست‌مداران دانشگاه رفته آن روزگار، رخ دادن انقلابِ دیگری را در جهان بسیار دور از انتظار و دست نیافتنی می‌دیدند. از سوی دیگر حتی در درون حوزه‌های علمیه بزرگان بسیاری بودند که نظرشان در رابطه با تشکیل حکومتی اسلامی و چگونگی آن با نظر حضرت امام (ره) متفاوت بود. حال آن‌که حضرت امام (ره) با وجود مخالفت‌ها و عدم همراهی‌ها حرکتی را بر پایه احساس تکلیف خود و با اتکال به خداوند متعال شروع کردند که نتیجه آن حیرت‌آور بوده و هست. مطلب مهم و کلیدی این است که چطور می‌توان امری سخت و غیر ممکن را ممکن کرد؟ و چطور حرکتی در راستای رشد قرار می‌گیرد؟

بحث و نتیجه‌گیری

امام خامنه‌ای برای رسیدن به هدف غایی که همان جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است، فرآیندی پنج مرحله‌ای را ترسیم کرده‌اند که ابتدای آن پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن پنجاه و هفت و انتهای آن نیز تشکیل همان تمدن نوین اسلامی و زمینه‌سازی برای ظهور حضرت حجت‌بن‌الحسن (عج) است. نمودار ترسیمی (شکل ۲) این مراحل را همراه با تعاریفش بیان می‌کند.

نظر امام خامنه‌ای در رابطه با موقعیت فعلی ما در این سیر این است که ما هنوز در مرحله دولت‌سازی به سر می‌بریم و در حالِ گذار از دولت پیشا اسلامی به دولت اسلامی هستیم. لذا از نظر نویسنده نیاز هست تا با ساز و کاری بر پایه اصول اسلامی و دینی‌مان ابتدا به مسئله خودسازی

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-07]



شکل ۳ ـ **مراحل ادراک انسان**

پرداخته و سپس بتوانیم به کمک انسان‌های فرهیخته‌ای که برپایه اصول اسلامی و معرفتی تربیت شده‌اند به سمت و سوی جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی اسلامی برویم. علم اگر توسط انسان‌هایی که تربیت شده در مکتب اسلام و دارای معرفت اسلامی هستند، به‌دست بیاید می‌تواند ابزاری قدرمند و عزت‌بخش باشد که در مسیر رشد و تعالی جامعه تأثیر شگرفی داشته و زمینه‌ساز تمدن اسلامی شود.

برای فهمیدن هرچه بهتر این موضوع این نکته حایز اهمیت است که چطور به کمک معارف اسلامی به علوم کاربردی دنیوی برسیم و سمت و سوی علوم را مشخص کنیم. که این نیاز به "انسان‌شناسی" دارد. بحث نوپای "علوم شناختی" که به کمک دیگر علوم از جمله علوم اعصاب و روان به بررسی نحوه تفکر و ذهن‌شناسی انسان می‌پردازد، تلاش دارد که با نگرش کاملاً مادی به این موضوع بپردازد. این روش یکی از راه‌های شناخت انسان است که نمونه‌های موفقی همچون اشتیاق انسان‌ها به استفاده از شبکه‌های اجتماعی از نتایج آن است. اما از آنجاکه داشتن نگرش صرفاً مادی برای فهم انسان و خیر و شرش محکوم به شکست است. چاره‌ای جز قرآن و عترت (ع) برای شناخت موضوع انسان‌شناسی نمی‌ماند. همچنین قرآن می‌فرماید: "قد تبین الرشد من الغی" بنابراین برای تفکیک دادن سمت و سو "رشد" از "غی" نیاز هست به قرآن و عترت (ع) پناه ببریم. با این نحوه نگرش می‌توانیم به مراحل ادراک انسان که در شکل ۳ ترسیم شده است بپردازیم که طبق چرخه ساختار وجودی انسان زمینه‌ساز اصلی برای رسیدن به علمی است که انسان و جامعه را در مسیر رشد قرار می‌دهد.

به‌طور کلی مراحل ادراک "تفکر" نامیده می‌شود که ابزار اصلی پژوهش‌ها، کشفیات، اختراعات و .. است. حال اگر این مراحل ادراکی اعم از حواس، تصویرسازی‌ها، رابطه‌ها و سنجش‌های انسان بر پایه فهوای دین مبین اسلام و اصول فطرت‌مان باشد، آن‌وقت علم و دانش محصول شده در این راه به سمت رشد خواهد بود و این علم که نتیجه خودسازی عالمان بوده است به عمل‌هایی (ساختار وجودی انسان) تبدیل خواهد شد که جامعه‌پرداز است و در شکل‌گیری تمدن اسلامی حایز اهمیت خواهد بود.

بنابراین مرجعیت علمی می‌تواند به‌عنوان رویکردی کلیدی و مهم در پیشبرد اهداف عالیه مشخص شده توسط رهبر عزیزمان در بیانیه گام دوم محسوب شود. و به خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی کمک بزرگی کند. امید است تا اندیشکده‌های قرآنی و دینی و مراکز علمی و پژوهشی کشور با همکاری تنگاتنگ به تحقق مرجعیت علمی که رشدآور خواهد بود کمک کنند و بتوانیم لبیک محکمی به فرمان جهاد علمی امام خامنه‌ای بدهیم. ان‌شاءالله.

The Realization of Scientific Authority a Key Approach to Self-Development, Society and Promoting Civilization

Mohammad Mahdi Taheri[1]

Abstract

Background: Iran needs a comprehensive movement to achieve the goal of the Islamic Revolution, which is the formation of a new Islamic civilization. This study attempts to explain how to achieve this goal. Being a scientific authority as a key approach and a powerful tool in the light of the Quran and Islamic traditions can lead to Self-Development promolting society and building on Islamic civilization. This article discusses the fundamental interplay that can place universities and seminaries in a structured framework to achieve the goal of scientific authority.

1. Post-doc at Iran University of Medical Science, Tehran, Iran

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-07]

Methods: A literature review was undertaken through documenting, library review, recording experiences of experts, and using available scientific resources.

Results: The cycle of human existential structure examines human perceptions (including sense, imagination, illusion, and reason) and action. The gained knowledge can lead man to grow or fall. Thinking is the main tool of research, discoveries, inventions, etc. If the thinking based on the understanding of Islam, the principles of our nature, and the light of faith, then the gained knowledge can grow a man. This directly related to the self-knowledge of scholars. Based on the human existential structure, the gained knowledge will transfer into the human actions, which consequently socialized and will be important in the formation of the Islamic civilization.

Conclusion: Scientific authority is an important approach and tool that can pursuit high goals of the Islamic revolution, which are set out in the second phase of the revolution statement. Achievement of scientific authority can be a great help to self-development, society-processing, and civilization-building. Quranic/religious think-tanks and scientific/research centers of Iran, through close cooperation and interaction based on the human existential structure, can train scholars to help the realization of attaining scientific authority.

Keywords: Human Development, Islam, Islamic Civilization, Self-actualization, Social Evolution

منابع

1. Khomeini R. Sahifeh-ye-Imam. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works; 2008. [In Persian]
2. Khamenei A. Statement of "The Second Step of the Revolution" to the people of Iran. 2019. Available at: https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673 [In Persian]
3. Okhovat AR, The elements of human existence structure to achieve self-cultivation. Qom: Ketabe Farda; 2011. [In Persian]

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-11-07]